

Rácz Katalin

TÓTH TIBOR, A MESTER

Némelyik pedagógus életre szóló hatást gyakorol tanítványaira. Még évtizedek multán is őrizzük emlékét, mesélgetjük gyermekeinknek egy-egy tanárunk cselekedeteit. Vajon mi az a karizmatikus hatás, mi az az erő, ami a tanárt vezető szerepében ennyire megerősíti, amivel életre szólóan képes befolyásolni tanítványai viselkedését? Milyen emberi, pedagógiai, művészi tényezők hitelesítik ezt a befolyást? Az én életemben a sok tanár közül az igazi Mester Tóth Tibor festőművész volt. Főiskolai olvasmányaim óta visszatérő gondolatom Wright mondása: „A művészetet nem lehet tanítani, csak beoltani lehet.” Példát lehet nyújtani. Olyan atmoszférát teremthet az ember, amelyben növekedni lehet. Tóth Tibor ilyen környezetet teremtett számomra, számunkra: Rákosligeten induló szakkörében, az általa szervezett Művészbarát Körben, a Gyulai Nyári Művésztelepen és a Vigyázó Ferenc Művelődési Társaságban is.

Az 1923-ban született Tóth Tibor tanulmányait a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, 1942 és 1949 között végezte, mestere Szőnyi István festőművész volt. 1951–52-ben több országos kiállításon vett részt, mint a Nagy Balogh János Társaság tagja. 1962-től 1970-ig a XVII. kerületi Művészbarátok Körének és a helyi képzőművészeti körnek szervezése, vezetése kötötte le idejét. Közel 100 képzőművészeti rendezvényt szervezett a művészkollégák, barátok segítségével. 1966 óta szervezett művésztelepet, először Mohácson, majd 1969-től 1983-ig a Gyulai Nyári Művésztelep szervezője és vezetője volt. Élete végéig aktív maradt: az 1993-ban létrejött Czimra Gyula Önképző Egyesület alapítója, művész-tanára, a Vigyázó Ferenc Művelődési Társaságnak évekig művészeti vezetője, az Erdős Renée Házban az elmúlt tíz év számos jelentős kiállításának szervezője, rendezője volt. 2004-ben hunyt el.

Rákosligeti Művészetbarátok Köre

Az 1950-es években a XVII. kerületben, Rákosmentén is lassan elindult a művészeti kulturális élet szerveződése. A művelődési ház évente egy nagyobb kiállításon bemutatta a kerületben élő művészeket. Itt ismerték meg egymást, a beszélgetések alkalmával alakult ki a közös igény a rendszeres egyéni vagy csoportos bemutatkozásra, egy helyi képzőművész kör létrehozására. Úgy gondolták, hogy a művészeti életnek mindig eleme egy képzőművész kör, ahol a tanítványok azt is láthatják, hogyan dolgoznak az idősebb művészek. Nagyon fontos, hogy egymással találkozassanak a képzőművészetet szerető és gyakorló emberek, szó kerüljön a problémákról, magáról a képzőművészetről és egyéb kulturális kérdésekről. A kezdeti botladozások után szükségét érezték a jól szervezett, aktív művészeti élet megszervezésének. A kerületi tanács csatlakozott a kezdeményezéshez, és mivel nem helyezte, hogy a szakkör magánháznál működjön, helyet biztosított számára az egyik kerületi intézményben. Végül is Rákosligeten sikerült a speciális igényeknek megfelelő körülményeket kialakítani, és így 1962-ben komoly lehetőséggel indult a

rákosligeti szabadiskola. A tanács igyekezett bevonni a kerületi intézmények kulturális életének szervezésébe a helyi művészeket és pozíciókat ajánlott nekik a szervezésben. Aktivitása és eredményes szervező munkája miatt Tóth Tiborra hárult a vezető szerep. Ő lett a szakkör vezetője és a kollégák, barátok segítségével ő szervezte és vezette Rákosligeten a szakkörrel egyidejűleg megalakuló Művészetbarátok Körét is.

A Rákosligeti Művészetbarátok Köre folyamatosan bővült. Körülbelül 700 főre szaporodott a létszám, ennyien kérték az értesítést, meghívót a különböző megmozdulásokról. Műterem látogatásokat és kirándulásokat is szerveztek, de a kör legfontosabb feladata a kiállítások rendezése volt. A kiállítások híre gyorsan elterjedt a kerületben, a környékbeli falvakban és az egész városban: a kiállításmegnyitókra rendszeresen két-háromszáz ember gyűlt össze. Évente 15 kiállítást rendeztek. A kiállítás egyszerre szólt a szakmához és a hozzá nem értő, de érdeklődő közönséghez. Legfőbb vonzerejét az az autonóm szabad szellem jelentette, amely fittyet hányt az állami kultúrpolitika rendezőelvének (támogatott, tűrt, és tiltott kategória). A Magyarországon megjelenő képzőművészet minden területét be akarták mutatni. Az elismert művészek mellett a nem szívesen látott, tűrt művészek is bemutatkozhattak, mégpedig zsűrizés nélkül. Az akkori szabályok szerint csak zsűrizett kiállításokat engedélyeztek volna, ezért a meghívó zártkörű bemutatóra szólt. Viszont az a hatalmas népszerűség és az a mód, ahogy ezek a bemutatók lezajlottak, egy idő múlva szemet szűrt, és 1970-ben az akkori hatalom beszüntette a károsnak minősített tevékenységet. (A vád szerint a résztvevők túlságosan sokat politizáltak.) Egyébként egy ilyen megnyitó nem egyszerű bemutatkozás volt, mindig közönségtalálkozóval zárult. Ezzel a szokással az előadók és a művészek is nagyon szimpatizáltak, mert olyan aktív közönséggel találkoztak, aki beszél is, aki véleményez, lehet vele vitatkozni. Voltak is viták. A beszélgetés mindig a művekről, a témáról szólt. Nem direkt politizálás folyt, de az ilyen szabad közegben szóba kerültek a társadalmi élet problémái is, amivel a művészek is mindennap találkoznak. 1967-ben a hazai avantgárd egyik legfontosabb művésze Csáji Attila is bemutatkozott Rákosligeten. Így beszél erről ő maga: *Körner Éva által jutottam ki Rákosligetre. (...) Ebben az időben az emberek vállalták a hosszú buszozást túl a városon, behavazott mezőkön keresztül, hogy elmenjenek és megnézzenek egy kiállítást. Az én megnyitómon is vagy 250-en gyűltek össze. Olyan kiállításokat rendezett itt Tóth Tibor, amilyeneket máshol nemigen engedélyeztek volna – Bálint Endre, Gyarmathy Tihamér kiállítását, vagy mondjuk Frey Krisztiánét. Tóth Tibort nem elsősorban az avantgárd érdekelte – de érdeklődő volt, töprengő és nyitott. Így teremtette meg – Laborcz Ferenc támogatásával – Rákosligeten a szabadságnak egy újabb kis zugát. (...) egy olyan országban, ahol a szellemi életet következetesen és céltudatosan verték szét és szigetelték el a maradványait, óriási szükség volt ezekre a körökre, melyek segítették a szelektálást, felerősítették (...) azt a hitet, hogy amit csinálunk, az fontos. (...) Később a SZÜRENON-kiállítást is bemutattuk Rákosligeten – ott Körner Éva nyitotta meg. (Nagy Ildikó: Beszélgetés Csáji Attilával 1990. október 4. Hatvanas évek. Új törekvések a magyar*

képzőművészetben. Kiállítási katalógus. Szerk. Nagy Ildikó. Budapest, 1991, 188–189.)

A szakkör

A művészetbarát kör kiállításai nemcsak a kiállítóknak, a közönségnek, a helyi kollégáknak voltak fontosak, de a szabadiskola életében is, a tagok számára is fontos eseményeket jelentettek. A szakkör tagjai nemcsak a beszélgetéseken vettek részt, hanem segítettek a kiállítások rendezésében is. Ez számunkra magától értetődő volt: a rákosligeti szabadiskolában Tóth Tibor számára a művészetre nevelés komplex feladatot jelentett. Nemcsak műtermi együttrajzolást, festést, korrektúrát, hanem kiállításokat, beszélgetéseket az alkotást segítő, világképet építő gondolatokról. A tanítványok különböző okkal jöttek a körbe és változó ideig maradtak. Azok maradtak tovább, akik megtalálták itt az érdeklődésüknek megfelelő területet, és reménykedtek, hogy eredményeket tudnak elérni. Olyanok, akik a szakmával „várandósak” voltak. Volt, aki nem a művészeti ismeretek gyarapítása miatt kapcsolódott be a munkába, hanem a társasági tevékenységet szerette.

Tóth Tibor mindig gondot fordított arra, hogy elsőként megteremtse a külső praktikus feltételeket: rajzbakokkal, kényelmes székekkel a modell számára, rajztáblatartó szekrényekkel, festőállvánnyal stb. Vagy a művésztelepen: szűnyogháló az ablakra, rendszeres meleg étel és itt is jól felszerelt műterem. Nagyon függetlenek és önállóak voltunk mindenhol a körülmények, eszközök megteremtésében is. Azonban a legfontosabb a humanista értékeken alapuló megfelelő légkör megteremtése volt, amely ösztönzi, segíti a belső, tanulási folyamatot, de nem alkalmaz semmiféle kényszerítő eszközt annak érdekében, hogy a tanítványok kizárólag az általa tervezett utat kövessék. Nem direkt módon tanított és nem programszerűen. Igyekezett megérteni a tanítvány gondolkodását, ehhez kapcsolódva beszélgetett az előkerülő problémákról. A korrigálás, a vezetés személyre szólt, de a véleményt a másik is hallotta, és abból a másik is tanulhatott, átvehetett belőle.

Legerősebb motivációnak a példamutatást tartotta: Legfontosabb szempontja az érdeklődés felkeltése volt: elmesélte, milyen kiállítást látott, mit olvasott, megkérdezte, mi a véleményünk róla. A közös munka során a kiállítási meghívók készítését, a közönségszervezést, a képek felakasztását, a rendezés elveit, a szakkörben fölmerülő problémák megoldásainak lehetséges változatait láthattuk, tanulhattuk meg. A szeretetet és bizalmat mindenki megkapta tőle, az elismerést, megerősítést meg ki-kí érdemei és szükségletei szerint. Számomra a legelső, meghatározó élmény az volt (még mielőtt megmutattam volna a munkáimat), hogy minden „földi” dologról hasonlóan gondolkodtunk, de én még csak éreztem, a Mester pedig tudta, és ezt sokkal jobban el is tudta mondani.

A szakkörben mindenki megtanulhatta a szakmát, egyéni buzgalma és képességei alapján haladhatott, és maga választhatta meg, hogy mennyit tanul. A Mester viszont mindenki számára szükségesnek tartotta a jó technikai alapok megszerzését. Például, hogy hogyan kell felfeszíteni egy akvarellpapírt a rajztáblára

vagy hogy mit értünk temperafesték alatt. A szakkörösök maguk készítették festékeiket. A vizuális nyelv és esztétikai értékek vélhetően univerzális érvényű alapjait: mit értünk komponálás alatt, milyen törvényszerűségei vannak, miből keletkeznek a kompozíciós feszültségek, hogyan lehet ezeket, ha akarjuk, oldani, hogyan és mire épül fel egy kép (szín, ritmus, gesztusok, arányok, karakter, stb.) – munka közben, a munkáról való beszélgetés (korrigálás) közben, és kiállítás rendezéskor, mindig a művekről beszélgetve, ezeket elemezgetve, az egyes elemeket szétválasztva lehetett elsajátítani. Nagyon sokat foglalkoztunk például azzal, hogyan kell csendéletet beállítani. Mert jóformán majdnem mindegy, hogy mit festünk le (egy „talált” csendélet is rendkívül jó dolog lehet). Az eredmény attól függ, hogyan látjuk: hogy látjuk-e benne a festői értékeket, látjuk-e, hogy milyen arányokat kell alkalmazni, hogyan kell megkomponálni, hogy kell a képtérben elhelyezni. Tehát a kompozíció milyenségét mindig a mondanivaló határozza meg.

A művésztelep

A tanulási környezet megteremtésének a szakkör és a művészetbarát kör mellett harmadik fontos része a művésztelep megszervezése volt. 1966-ban a szakkör már egyre komolyabban dolgozott. A mester szükségét érezte a munka új típusú és intenzív kiterjesztésének. Ennek kitűnő lehetőségét látta egy nyári kéthetes táborban, és ismerősei révén talált is megfelelő helyet Gyulán. De ekkorra a már Népművelési Intézetben elindult egy mohácsi művésztelep szervezése, és a vezetésével Tóth Tibort bízták meg. Úgyhogy végül először itt kezdték a munkát, az ország különböző részeiből összesereglett szakkörökkel együtt. Ebből a régi társaságból néhányan a mai napig is a gyulai művésztelep tagjai maradtak. Három éven keresztül jártak Mohácsra, mígnem 1969-ben a telep Gyulára költözhetett át. A város már régóta fogadókész volt: Békés megyei régi kulturális vezető szerepét sokféle úton-módon próbálta megtartani. Elkezdtek fejleszteni a gyógyfürdőt, ezzel sikerült Gyulára csalogatniuk a nyaralók tömegeit. Kialakították a Várszínházat és szívesen láttak minden kulturális eseményt, köztük egy nyári művésztelepet is, aminek amúgy is voltak már hagyományai a városban. Reprezentatív teret kapott az állandó Kohánkiállítás. Szívesen fogadott minket Koszta Rozália, a város neves festője is. Azonnal csatlakozott hozzánk és ma is tagja művésztelepünknek a tehetséges gyulai festőművész, Székelyhidi Attila is. A város mindenkor készségesen segített, kaptunk kollégiumban szállást és műtermi lehetőséget. Tibor a kezdetektől úgy szervezte a művésztelepet, hogy a városban vagy a környékén lakó érdeklődők is be tudjanak kapcsolódni a munkába. Egyrészt lehetőség volt modell utáni rajzolásra, festésre, tanulmányrajz- vagy vázlatok készítésre (krokizásra). Másrészt mindenki kereshetett magának érdekes témát a városban vagy azon kívül. Az emberek nyitottak voltak, bizalommal fogadták a fiatalokat. Semmi sem volt kötelező, inkább lehetőség volt, de a városból kiszabadulva határtalan lelkesedéssel láttunk munkának. Alaposan körülnéztünk, feltérképeztük a „terepet”. Egyszerűen szerettük a várost, az embereket, a házaikat, a zöld vidéket, a műemlékeket, a pezsgő, mozgalmas nyári művészéletet. Ez a helyszín összeforrt a társaság munkásságával, évtizedekig tartó

kapcsolatok alakultak a helyi és telepi emberek között. Számomra ez óriási és meghatározó élmény volt. Én a gyulai művésztelepen „nőttem fel”. 1971-ben jártam itt először, érettségi után. Ipari tanuló voltam, a főiskolára készültem. Megfordultam már más művésztelepen is, voltam Tokajban és Zebegényben, itt a szobrász szakon első díjat is nyertem. Mindegyik érdekes és izgalmas volt, mégis a gyulai kötött magához. Tetszett, hogy itt nincs verseny, olyannak fogadnak el, amilyen vagyok, a saját igyekezetem és tehetségem az, ami előre visz, és így nagyon szabad és független lehetek. De legjobban a Mester gondolkodásmódja tetszett meg.

Volt még a gyulai művésztelepnek egy nagyon fontos eleme, az esti kulturális élet, ami egyenes folytatása volt a pesti művészetbarát kör munkájának. A műalkotás létrejöttéhez szellemi háttér is kell. Tóth Tibor előadókat hívott meg Gyulára, művészettörténészeket, szociológusokat, építészeket, közgazdászokat, olyanokat, akik nemcsak szigorúan művészettel foglalkoztak, hanem a bennünket körülvevő világra igyekeztek rányitni nyiladozó értelmünket. Az előadásokat sokszor éjszakába nyúló beszélgetések, viták követték. Alapvető élmény volt még a filmvetítés. A Francia Intézetől kölcsönzött, XX. századi festőkről szóló filmeket is vetítettünk. Majd mindannyiunkra nagy hatással volt, hogy a képeiket színesben, mozivászon nagyságban láthattuk. Természetesen a művésztelep végén a „vázlatkiállítást” is mi magunk rendeztük, ezen mindig az aktuális, frissen elkészült, azévi termés legjobbjait mutattuk be.

Az elmúlt több mint 30 év alatt sokan megfordultak Gyulán és sok változás zajlott le. Az akkori szakköri tagok jó része művészeti főiskolát végzett és hivatásos művész lett, voltak, akik főiskolai végzettség nélkül kapták meg ezt a rangot művészi teljesítményük alapján. Mások építészek, orvosok lettek, többnyire értelmiségi pályán elhelyezkedve. Tóth Tibor, a mester, aki egészen 1983-ig szervezte és vezette a művésztelepet, átadta a stafétabotot a tanítványoknak. Ekkorra a művésztelep szilárd magját alkotó tanítványi kör teljesen „ki lett képezve” arra, hogy képes legyen művésztelepet vezetni és mindenki is próbálta. Ezek a tanítványok szellemi és mesterségbeli kvalitásuknál fogva a művészeti életben díjakat és elismeréseket is szereztek maguknak, és műveiket országos kiállításokon sokszor egy csoportban állítják ki, mint a „Gyulai iskola” képviselőit. Ez a társaság a nagybányai örökségen nevelődve a természetes látvány élményéből kiindulva, de nemcsak a festőiséget látva benne, olykor kritikus élel vállalta a társadalmi környezet feltérképezését, szemügyre vételét, dokumentarista rögzítését. Az 1970-es és 1980-as években ez a hivatalos, szocialista művészettől távol álló valóságslátás és művészettelfogás friss értékteremtő erővel bírt és a szabadságról üzent. Így őrizte meg az évek alatt lassan teljesen megváltozó város régi arcát is. Tehát festészetükben a téma kapja a leghangsúlyosabb szerepet, olykor a szárazságig szociografikus dokumentáló jelleggel. Ebben különböznek a nagybányai örökségtől, ahol a természet festői szépségét hangsúlyozó megoldások a téma fölé kerekednek. Valamennyien kipróbálták a tanítást is hosszabb-rövidebb ideig, ma már a tanítványok tanítványai is tanítanak. A Gyulai Nyári Művésztelepen, a nagybányai szellemben a szabadiskola a mesterek részére is nyitott, ahol együtt dolgozik tanár és tanítványa.

A szakkör, a művészetbarát kör, a művésztelep szervezésével és vezetésével Tóth Tibor megteremtette azt a környezetet, légkört, amiben növekedni lehet, ami a szellemi élet ösztönzőjévé tudott válni. Olyan művészeket nevelt, akik maguk is képesek erre a feladatra, ami itt a harmadik évezred elején vár ránk. Művészként példát adni, tanárként más példákat bemutatni, élni a hiteles oktatói személyiség adta lehetőségekkel.

(2002)